

نگاه برنامه‌ی درسی ملی به ارزش‌یابی تحصیلی - تربیتی دانش‌آموزان

»

• حسن ذوالفقاری و نادر جهان‌آرای

کارشناسان سنجش و ارزش‌یابی فعالیت‌های یادگیری دفتر دبستانی

اشاره

رویکرد حاکم بر برنامه‌های درسی و تربیتی نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران فطرت‌گرایی توحیدی است که منظور اصلی آن دست‌یابی به مراتبی از حیات طیبه است. این رویکرد به عنصر ارزش‌یابی نگاهی خاص و متفاوت با رویکرد سنتی حاکم بر برنامه‌ی درسی فعلی دارد که ویژگی‌هایی را برای آن برشمرده است. در این نوشتار به‌طور مختصر به بررسی و تبیین دیدگاه برنامه‌ی درسی ملی نسبت به ارزش‌یابی تحصیلی - تربیتی دانش‌آموزان پرداخته می‌شود. هم‌چنین سعی می‌شود ضمن تعمق در این نگاه، به منظور تحقق اهداف و اصول مطرح شده در سند برنامه‌ی درسی ملی الگویی مناسب نیز معرفی گردد.

شناخت موضوع

تاریخچه‌ی نظام تعلیم و تربیت تطبیقی نشان می‌دهد که تحول بسیاری از کشورها از نظام ارزش‌یابی آغاز شده و به دیگر مؤلفه‌ها سرایت کرده است. از این رو ارزش‌یابی می‌تواند محور اساسی و مبادی فعالیت‌های آموزش و یادگیری محسوب شود و به‌عنوان محرکی بنیادی در نشاط‌آفرینی ذهنی تلقی گردد. فرایندی که دانش‌آموزان را در حیطه‌های آموختن، مهارت‌آموزی، نگرش در گستره‌ی فراگیری حوزه‌های مختلف تربیت و یادگیری کمک می‌کند. اثربخشی و کارایی این عنصر مهم در نظام آموزشی زمانی افزایش می‌یابد که رویکردهای جدید آموزش و یادگیری با نگاه تحولی به تعلیم و تربیت به کار گرفته شوند. زیرا ارزش‌یابی فراتر از انجام دادن آزمون است و هدف آن رسیدن به نقطه‌ی تصمیم‌گیری و یا مجاز بودن برای انجام دادن کاری است. برنامه‌ی درسی ملی به عنصر مهم ارزش‌یابی از نظر متناسب‌سازی موقعیت‌ها با ظرفیت‌ها و نیازهای دانش‌آموزان و ایجاد زمینه‌های انتخاب‌گری و خودمدیریتی به‌منظور رشد مداوم دانش‌آموز با تأکید بر خودسنجی و برطرف کردن کاستی‌های یادگیری با حفظ کرامت انسانی و بهبود و اصلاح نظام آموزشی، ایجاب می‌کند نگاه‌ها و نگرش‌های یک‌سویه به آموزش و یادگیری که ارزش‌یابی را به حد امتحان گرفتن تنزل داده‌اند و سنجش

دانشی دانش‌آموز را دارند موجب برجسب زدن‌های غیرواقعی به آنان می‌شود. از این رو، بایستی در موقعیت‌های آموزشی ساز و کاری ایجاد کرد تا محرک‌های اصیل که با فرایندهای عالی ذهنی دانش‌آموزان مطابقت دارند، جایگزین محرک‌های بیرونی، آنی، زودگذر و ناسازگار با فعالیت‌های شناختی شوند.

با توجه به حاکمیت رویکرد فطرت‌گرایی توحیدی بر برنامه‌ی درسی ملی و

مهارت‌ها و نگرش‌ها را فقط با ارزش‌یابی کتبی و شفاهی و بهره‌مندی از یک نوع ابزار، آن هم آزمون مداد - کاغذ مورد تأکید قرار می‌دهند، اصلاح گردد و رشد و بالندگی همه‌جانبه‌ی دانش‌آموزان در نظر گرفته شود.

دریافت پاسخ قطعی، جزم‌گرایانه و کلیشه‌ای از طریق امتحان سنتی و انتظار این مطلب که دانش‌آموزان دقیقاً آنچه در کتاب است پس دهند، با رویکرد حاکم بر برنامه‌ی درسی ملی در تضاد است و عدم پاسخ‌گویی دانش‌آموزان به تعدادی از سؤالات حافظه‌سنج که فقط توانایی اندازه‌گیری سطح

بازتعریف فرایند یاددهی - یادگیری در این سند و نگاهی تحولی متناسب با فطرت دانش آموزان نسبت به تغییرات شناختی، مهارتی و نگرشی در ابعاد وجودی آنان و تأکید بر این موارد که یادگیری‌های همراه با دلهره و اضطراب، انفرادی و سخت‌گیرانه، رقابت‌های ناعادلانه‌ی کلیشه‌ای کینه‌توزانه، مخرب و آزاردهنده باید به یادگیری‌های بامعنا، تعاملی خلاق، ارتباط‌دهنده به خالق هستی، خلقت و خلق و خو تبدیل شود و هراس کمتری در دل دانش آموزان به وجود آورد و موقعیت یادگیری برای دانش آموزان به گونه‌ای فراهم شود که آرامش و آسایش بیشتری برای درس خواندن آنان به وجود آید. از این رو باید تکنیک‌های ارزیابی تحصیلی - تربیتی دانش آموزان مطابق با دیدگاه حاکم بر برنامه درسی ملی طراحی و اجرا شود.

در سند مذکور ویژگی‌هایی به شرح زیر برای ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی در نظر گرفته شده است:

۱. به صورت مستمر تصویری روشن و همه‌جانبه از موقعیت کنونی دانش آموز، فاصله‌ی او با موقعیت بعدی و چگونگی اصلاح آن متناسب با ظرفیت‌ها و نیازهای وی ارائه می‌کند.

۲. زمینه‌ی انتخاب‌گری، خودمدیریتی و رشد مداوم دانش آموز را با تأکید بر خودارزیابی فراهم می‌کند و... ضمن حفظ کرامت انسانی، کاستی‌های یادگیری را فرصتی برای بهبود موقعیت دانش آموز می‌داند.

۳. کاستی‌های یادگیری را فرصتی برای بهبود و اصلاح نظام آموزشی می‌داند.

براساس خصوصیات بیان شده، ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی این گونه تعریف می‌شود:

ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی، فرایند جامعی است که از طریق افراد ذی‌مدخل در فرایند یاددهی - یادگیری (مانند: مربی، برنامه‌ریز یا ارزش‌یابان و متربی) با بهره‌گیری از شیوه‌های متفاوت (مانند: ارزش‌یابی تشخیصی، ارزش‌یابی تکوینی، ارزش‌یابی مجموعی) و با استفاده از ابزارهای گوناگون (مانند: انواع آزمون‌های کتبی، شفاهی، عملی، خودارزش‌یابی، سیاهه مشاهده رفتار و ارزش‌یابی توسط همتایان) صورت می‌گیرد و با توجه به نتایج آن در مورد پیشرفت تحصیلی و میزان تحقق اهداف برنامه‌های درسی و تربیتی در متریبان و تغییرات ناشی از فرایند یاددهی - یادگیری براساس الگوی هدف‌گذاری درسی

و تربیتی برنامه درسی ملی، قضاوت می‌شود (مصوبه‌ی هفت‌صد و چهل و پنجمین جلسه‌ی شورای عالی آموزش و پرورش مورخ ۱۳۸۶/۲/۴).

اما در رابطه با به وجود آوردن محیطی شایسته و متناسب با نیازها، علایق و ویژگی‌های دانش آموزان سؤالات زیر در رابطه با ارزش‌یابی تحصیلی - تربیتی قابل طرح می‌باشند:

۱. ارزش‌یابی سنتی (امتحانات) چگونه می‌تواند قدرت انتخاب و خویش‌نظمی را در دانش آموزان تقویت کند و آنان به این مهم دست یابند؟

۲. چه رویکردی در واقع در نظام ارزش‌یابی تحصیلی - تربیتی کشور می‌تواند ضمن ایجاد خودباوری، اعتمادبه‌نفس، میل به مطالعه و یادگیری مادام‌العمر، خلاقیت و خودفرمان بودن (خودارزیابی) به حفظ کرامت انسانی دانش آموزان کمک نماید؟ (ایجاد و رشد شایستگی‌های پایه)

۳. عناصر و مؤلفه‌های فرایند آموزش و یادگیری با بهره‌گیری از چه رویکردی می‌توانند شایستگی‌های فردی و اجتماعی را در دانش آموزان به وجود آورند؟

۴. نظام ارزش‌یابی سنتی (حاکمیت ارزش‌یابی پایانی) تا چه میزان توانسته است بر مغز، قلب و دست دانش آموزان تأثیر داشته باشد؟

۵. کدام یک از روش‌ها و ابزارهای ارزش‌یابی تحصیلی - تربیتی قادرند در محیط‌های یادگیری گسترده بینش‌ها، مهارت و میزان شناخت دانش آموزان را مورد ارزش‌یابی قرار دهند؟

۶. آیا صرفاً به کارگیری ابزار سنتی آزمون مداد - کاغذی کرامت ذاتی و موقعیت یادگیری تعاملی را مورد تردید قرار نمی‌دهد؟

اصول حاکم بر ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی و تربیتی (برنامه‌ی درسی ملی جمهوری اسلامی ایران اسفند ۱۳۹۱)

برای نظام بخشی به تصمیمات درخصوص ارزش‌یابی تحصیلی و تربیتی در کلیه‌ی دوره‌های تحصیلی اصول زیر باید در نظر برنامه‌ریزان درسی و معلمان قرار گیرد:

- با استفاده از انواع روش‌ها و ابزارها، بتواند توانایی دانش آموزان را در بهره‌گیری از شایستگی‌های پایه در موقعیت‌های مختلف به صورت معنادار منعکس کند.

- با ارائه‌ی شواهد متنوع و کافی، امکان

قضاوت درخصوص سطح دست‌یابی دانش آموزان به اهداف برنامه‌ی درسی را تعیین نماید.

- به صورت منعطف و مستمر، با توجه به وجوه متفاوت یادگیری هر یک از دانش آموزان فرایند دستیابی به اهداف و چگونگی اقدام مؤثر را منعکس کند.

- با تأکید بر خودآگاهی، خودارزیابی و تصمیم‌گیری از سوی دانش آموزان، چگونگی جبران رفع کاستی‌ها و دست‌یابی به سطوح بالاتر شایستگی در هر یک از حوزه‌های یادگیری را تدارک ببیند.

- برای حفظ شأن و کرامت انسانی دانش آموزان و تقویت خودپنداره‌ی مثبت آنان از به کارگیری روش‌ها و ابزارهای ارزش‌یابی اضطراب‌آور و مأیوس‌کننده پرهیز شود.

- در فرایند ارزش‌یابی، نقش محوری و تصمیم‌سازی مدرسه و معلم در چارچوب سیاست‌های کلی آموزش و پرورش حفظ شود.

- با تأکید بر کار گروهی و فعالیت‌های جمعی و روش حل مسئله، وجه رقابت‌زایی یا رقابت‌جویی را به حداقل برساند و زمینه‌ی شکوفایی دانش آموزان را نیز فراهم کند.

- ارزش‌یابی به عنوان بخش جدایی‌ناپذیر فرایند یاددهی - یادگیری تلقی شده و از نتایج آن برای برنامه‌ریزی رشد حرفه‌ای معلمان و بهبود برنامه‌ی درسی و نظام آموزشی استفاده شود.

- با تأکید بر بهره‌گیری از تکالیف عملکرد در سنجش میزان دست‌یابی دانش آموزان به شایستگی‌ها و تلاش برای تحقق جامعه عدل مهدوی (عج) و دست‌یابی به مراتبی از حیات طیبه، گزارش عملکرد تحصیلی و تربیتی آنان با همکاری دانش آموز، اولیای مدرسه و والدین تنظیم و ارائه شود.

ضرورت ایجاد می‌کند با عنایت به اصول طرح شده در برنامه‌ی درسی ملی پیرامون ارزش‌یابی تحصیلی - تربیتی معماری جدیدی با هندسه‌ی نو و با بهره‌گیری از مفاهیم بنیادی در اسناد بالادستی (درباره‌ی ارزش‌یابی) به افق چشم‌انداز ۱۴۰۴ نزدیک‌تر شویم.

- منابع
۱. آیین‌نامه‌ی ارزش‌یابی کیفی - توصیفی دوره‌ی ابتدایی، ۱۳۸۸
 ۲. برنامه‌ی درسی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۱
 ۳. سند تحول بنیادین آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۰